

گزارش موردی
«مطالعه تطبیقی هزینه‌های ثبت و حفاظت از
اختراعات در کشورهای منتخب»

مشخصات گزارش

تهیه و تدوین کنندگان:
مرتضی براتی
سهیلا خردمندیان

ناظر علمی:
محمدحسن معادی
رودسری

شماره مسلسل:
۳۱۰۱۸۳۹۰

تاریخ انتشار:
۱۴۰۱/۶/۹

دفتر مطالعات انرژی، صنعت و معدن

تبیین موضوع

گواهی ثبت اختراع (Patent)، در واقع قراردادی است بین مخترع و حاکمیت که دولت در قبال افزایش مؤثر نوآوری و ابتکار صاحب اختراع، حق انحصاری تولید و بهره‌برداری از آن را به مدت معین (معمولاً ۲۰ سال) در اختیار دارنده گواهی می‌دهد. بنابراین حق اختراع یک تعهد سلبی برای دولت ایجاد می‌کند که از بهره‌برداری سایر افراد غیر از صاحب برگه اختراع جلوگیری کند. در این میان یکی از مهم‌ترین چالش‌های ثبت اختراعات در کشور ما در خلال اجرای قانون «ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری» مصوب ۱۳۸۶، پایین بودن هزینه‌های بررسی و ثبت اختراعات و پیامدهای آن بوده است. از جمله این پیامدها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. انگیزه‌های غیرتجاری برای ثبت اختراع: هزینه‌های پایین ثبت اختراع در ایران، سبب می‌شود تا افراد زیادی با انگیزه‌های غیرتجاری نظیر رزومه‌سازی متقاضی ثبت اختراع باشند و این فرایند کمکی به توسعه اقتصاد دانش‌بنیان در کشور نخواهد کرد. زیرا میزان پایین هزینه‌های ثبت ممکن است این تصور را در میان دانشجویان، اساتید دانشگاه‌ها و یا حتی نوآوران ایجاد کند که هر محصول یا فرایندی که به نظر ایشان جدید است، قابلیت ثبت اختراع را دارد و امتحان کردن این مسیر به دلیل عدم پذیرش ضرر مالی، اشکالی ندارد.

۲. عدم انگیزه مراجع استعلام جهت بررسی دقیق: پایین بودن هزینه ثبت اختراع انگیزه اداره ثبت اختراع و مراجع استعلام را برای صرف زمان و بررسی دقیق ماهوی اظهارنامه از بین می‌برد. هر دوی این پدیده‌ها باعث ایجاد تصویری نادرست از ثبت اختراعات می‌شود که به سادگی و با صرف هزینه‌ای اندک، امکان ثبت اختراع و ایجاد رزومه برای افراد وجود دارد و از سوی دیگر، بعد از مدتی انبوهی از اختراعاتی ثبت شده‌اند که ارزش چندانی نداشته و از کیفیت بالایی برخوردار نیستند»

طرح موضوع

در ماده (۱۴۲) اصلاحی «طرح حمایت از مالکیت صنعتی» به شماره ثبت ۱۸۲ که در مقام رفع ایرادهای شورای محترم نگهبان توسط کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس به تصویب رسیده است، برای نخستین بار بدون ارجاع به آیین‌نامه اجرایی، هزینه‌های مرتبط با اختراع و علائم تجاری با تفکیک متقاضی به شخص حقیقی یا حقوقی به صورت مقطوع تعیین گردیده و تعدیل و بازنگری در ارقام آن نیز به تناسب نرخ تورم اعلامی از سوی بانک مرکزی هر سه سال یک‌بار امکانپذیر شده است (جدول ۱).

جدول ۱. ماده (۱۴۲) طرح مالکیت صنعتی - مصوب کمیسیون در پاسخ به طرح اعاده شده از شورای نگهبان: هزینه‌های مربوط به فرایند ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی، علائم تجاری، نمونه شیء مصرفی، علائم جمعی، علائم تأییدی و نام‌های تجاری

عنوان هزینه فرایند ثبتی	میزان هزینه دریافتی از اشخاص حقیقی در خصوص اختراع، طرح صنعتی برای هر طبقه (مبنای محاسبه ریال)	میزان هزینه دریافتی از اشخاص حقیقی در خصوص علائم و نام‌های تجاری برای هر طبقه (مبنای محاسبه ریال)
ثبت اظهارنامه و جستجو	۵۰۰/۰۰۰	۲/۰۰۰/۰۰۰
بررسی ماهوی	۳/۰۰۰/۰۰۰	-
صدور گواهینامه (حق الثبت)	۱/۰۰۰/۰۰۰	۶/۰۰۰/۰۰۰
تمدید سالیانه	۱/۰۰۰/۰۰۰	۶/۰۰۰/۰۰۰ (برای هر دوره حمایت)
انتقال و ثبت مجوز بهره‌برداری	۵۰۰/۰۰۰	۱/۰۰۰/۰۰۰
بررسی اعتراض	۱/۵۰۰/۰۰۰	۵/۰۰۰/۰۰۰
پاسخ استعلام، تغییرات، رفع نقص و سایر خدمات ثبتی	۵۰۰/۰۰۰	۵۰۰/۰۰۰
۱. هزینه فرایندهای ثبت اشخاص حقوقی پنج برابر هزینه اشخاص حقیقی می‌باشد.		
۲. شرکت‌های دانش‌بنیان مورد تأیید معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری از پرداخت پنجاه درصد (۵۰٪) هزینه‌های ثبت اختراع معاف می‌شوند.		
۳. هزینه فرایندهای ثبت نمونه اشیاء مصرفی نصف هزینه‌های ثبت اختراع خواهد بود.		
۴. مبالغ مذکور در جدول این ماده هر سه سال یکبار به تناسب نرخ تورم اعلام شده از سوی بانک مرکزی با پیشنهاد مرجع ثبت و تصویب رئیس قوه قضائیه تعدیل می‌شود.		

به نظر می‌رسد ارقام تعیین شده بسیار ناچیز بوده و درآمدهای ناشی از طرح و اجرای آن را با مشکل مواجه سازد. علاوه بر این، نه تنها زمینه افزایش درخواست‌های واهی، بی کیفیت و غیرقابل تجاری شدن را فراهم می‌سازد؛ بلکه هزینه‌های زیادی را برای دادگاه‌ها به واسطه دعاوی حقوقی مالکیت فکری ایجاد می‌نماید. پایین بودن هزینه‌های ثبت همچنین منجر به کاهش درآمدهای ارزی ناشی از ثبت اختراع اتباع بیگانه در کشور نیز خواهد شد؛ زیرا طبق اصل دولت کامله‌الوداد و کنوانسیون پاریس، امکان اخذ هزینه بیشتر از اتباع خارجی نسبت به اتباع داخلی برای ثبت اختراع آنان وجود ندارد (شکوری گرکانی، ۱۴۰۱).^۱ از آنجا که رویکرد تعدیل هزینه‌های مذکور به تناسب نرخ تورم در مصوبه کمیسیون که تعیین آن به رئیس قوه قضائیه سپرده شده، امری با ماهیت اجرایی است و پیش از این نیز در ماده (۲۸) قانون مجازات اسلامی، تعدیل مبالغ جزای نقدی به هیئت وزیران سپرده شده بود؛ از شمول اصل یکصد و پنجاه و ششم قانون اساسی و اختیارات رئیس قوه قضائیه خارج به نظر می‌رسد.

در این راستا، مطالعه‌ای تطبیقی راجع به هزینه‌های ثبت اختراع در کشورهای مختلف در جدول (۲) ارائه شده است. این مطالعه نشان می‌دهد هزینه‌های ثبت اختراع در سایر کشورها معمولاً بالاست و مهم‌ترین دلایل آن عبارتند از: ضرورت ارزیابی ماهوی دقیق توسط نهادهای معتبر و ثبت اختراعات واقعی با قابلیت تجاری‌سازی؛ اعطای حق مالکیت به صاحب اختراع و کسب ثروت از آن و محروم کردن سایر افراد جامعه از آن به مدت ۲۰ سال. لذا طبیعی است که صاحبان اختراع با علم و آگاهی به این دو محور کلیدی، هزینه‌های آن را متقبل شوند.

۱. طهارنظر کارشناسی درباره: «طرح حمایت از مالکیت صنعتی اعاده شده از شورای نگهبان (۱)»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱-۱۷۸۵۱/۳۴۰.

جدول ۲. حداقل هزینه های اصلی (پایه) ثبت اختراع در مراحل مختلف در کشورهای منتخب

عنوان هزینه	آمریکا (دلار)	چین (یوان)	ژاپن (ین)	کره جنوبی (وون)	ایران (ریال)
تشکیل پرونده	۳۲۰	۹۵۰	۱۴۰۰۰	۴۶۰۰۰	
هزینه بابت صفحات اضافی (بیش از ۳۰ صفحه)	۱۰۰ (بیش از ۲۰ ادعا)	۵۰	-	۱۰۰۰ (به ازای بیش از ۲۰ صفحه)	۵۰۰۰۰۰
هزینه جستجوی اختراع	۷۰۰	-	-	-	
هزینه ارزیابی (ممیزی)	۸۰۰	۲۵۰۰	۴۰۰۰ + ۱۳۸۰۰۰ (برای هر ادعا)	۴۴۰۰۰ + ۱۴۳۰۰۰ (برای هر ادعا)	۳۰۰۰۰۰۰
صدور گواهینامه (حق الثبت)	۲۵ (چاپ در روزنامه رسمی)	-	-	-	۱۰۰۰۰۰۰
هزینه تمدید سالیانه	حدود ۵۷۰	۳۰۰	۳۰۰ + ۴۳۰۰ (برای هر ادعا)	۱۳۰۰۰ + ۱۵۰۰۰ (برای هر ادعا)	۱۰۰۰۰۰۰
حداقل هزینه برای ثبت یک اختراع (واحد پول ملی)	۲۳۹۰	۳۷۵۰	۱۶۰۶۰۰	۲۶۱۰۰۰	۵,۵۰۰,۰۰۰
حداقل هزینه برای ثبت یک اختراع (ریال) *	۶۷۸,۵۳۵,۳۰۵	۱۵۶,۰۵۲,۵۰۰	۳۳۴,۴۶۲,۳۴۸	۵۶,۰۱۴,۷۷۶	

* نرخ برابری ارزشها طبق اعلام بانک مرکزی (۱ مرداد ۱۴۰۱)

https://www.chinatradeoffice.com/about/fee_all.html

<https://www.uspto.gov/learning-and-resources/fees-and-payment/uspto-fee-schedule>

<https://www.jpo.go.jp/e/system/process/tesuryo/hyou.html>

https://www.kipo.go.kr/en/HtmlApp?c=92004&catmenu=ek03_04_01

شایان ذکر است در این گزارش از سایر هزینه‌ها از جمله هزینه ترجمه، هزینه وکالت، ادعای حق تقدم، هزینه انتشار تقاضانامه، هزینه اصلاح اشتباهات و غیره صرف نظر شده و شامل حداقل هزینه‌هایی است که به عنوان پایه برای مراحل ثبت در نظر گرفته می‌شود. هزینه‌های عنوان شده در مواردی از قبیل نوع اختراع (اختراع یا مدل مصرفی)، تعداد صفحات تقاضانامه یا تعداد ادعا(ها)، دریافت شده از طریق PCT یا دریافت مستقیم، زبان تقاضانامه، ارائه تقاضانامه به صورت الکترونیکی یا کاغذی و غیره کاملاً متغیر است. علاوه بر این، برخی کشورها از جمله آمریکا برای حمایت از کسب و کارهای کوچک، تخفیفات و تسهیلاتی در ثبت اختراعات و تمدید آن لحاظ کرده‌اند که به رونق آنها کمک می‌کند.

تبدیل هزینه‌ها به ریال براساس نرخ برابری ارز اعلامی بانک مرکزی انجام شده است و قطعاً با محاسبه به نرخ آزاد، مبالغ بیش از آنچه در این جدول است خواهد بود. بر این اساس، حداقل هزینه ثبت اختراع در کشورها بین ۶ تا ۷۰ میلیون تومان متغیر است. این مقادیر معمولاً برای اشخاص حقوقی بیش از ۵ برابر است. چنانکه در آمریکا به ازای اشخاص حقوقی هزینه ثبت اختراع به ۱۶ هزار دلار می‌رسد. بیشترین هزینه مربوط به کشور آمریکاست و از مهم‌ترین دلایل آن، لحاظ کردن هزینه جستجو به عنوان یکی از هزینه‌های مراحل ثبت است. از سویی دیگر، اعتبار بازار این کشور به عنوان مهم‌ترین بازار بین‌المللی تجاری سازی نوآوری‌ها باعث شده هزینه‌های ثبت در قبال اعطای حق انحصاری به صاحبان اختراع در آنجا به مراتب بیشتر باشد. البته این نسبت در اصلاحات ماده (۱۴۲) طرح حمایت از مالکیت صنعتی رعایت شده و نسبت ۵ برابری هزینه‌های ثبت برای اشخاص حقوقی نسبت به اشخاص حقیقی برقرار است.

در کشور ما براساس این مصوبه کمیسیون، پیشنهاد شده است به ازای افراد حقیقی هزینه ثبت اختراع و طرح صنعتی معادل با ۵۵۰ هزار تومان باشد. این مقدار برای افراد حقوقی ۵ برابر (حدود ۲,۷۵۰,۰۰۰ تومان) و برای ثبت اشیای مصرفی ۲۲۵ هزار تومان در نظر گرفته شده است. همچنین بر طبق مصوبه کمیسیون پیشنهاد شده است شرکت‌های دانش‌بنیان مورد تأیید معاونت علمی و

فناوری تنها ۵۰ درصد هزینه‌های ثبت مالکیت فکری را پرداخت کنند. اما باید به این نکته توجه داشت که شرکت‌های دانش‌بنیان مورد تأیید معاونت علمی و فناوری لزوماً شرکت‌های کوچک و نوپا نیستند. بلکه بخش زیادی از آنها (حدود ۹۰ درصد) را شرکت‌های تولیدی و دارای درآمد شکل می‌دهند که توانایی لازم برای پرداخت هزینه‌های ثبت اختراع (نه تنها هزینه‌های واقعی بلکه هزینه‌های بسیار پایین لحاظ شده در این مصوبه) را خواهند داشت. لذا اتخاذ این سیاست بیش از آنکه در راستای حمایت از شرکت‌های کوچک و نوپا و تعدیل هزینه ثبت اختراع برای ایشان باشد، یکی از مهم‌ترین منابع درآمدی حاصل از ثبت اختراعات برای تأمین هزینه‌های اجرای قانون را محدود خواهد کرد. بنابراین پیشنهاد می‌شود تخفیفات قانونی ثبت اختراع شرکت‌های دانش‌بنیان به شرکت‌های کوچک و نوپا محدود شود.

جمع‌بندی

- با توجه به تجربه و رویکرد سایر کشورها در اخذ هزینه‌های ثبت اختراع و انگیزه‌ها و دلایل آن از جمله کاستن انگیزه‌های غیرتجاری ثبت اختراع، انجام ارزیابی‌های صحیح و بررسی‌های دقیق توسط مراجع استعلام و حمایت از عامه مردم در برابر اعطای یک حق ۲۰ ساله به صاحب اختراع در بهره‌برداری و کسب ثروت، به نظر می‌رسد اعلام قطعی هزینه‌ها با لحاظ کردن ارقام ناچیز باید اصلاح شده و هزینه‌های ثبت اختراع به سمت متناسب‌سازی و واقعی‌سازی (همانند روندی که کشورهای مختلف پیش گرفته‌اند) حرکت کند.
- بسته به نوع اختراع، هزینه‌ها متفاوت هستند و جزئیات زیادی دارند. هرچند مصوبه اصلاحی کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس در طرح حمایت از مالکیت صنعتی، بین اشیای مصرفی و سایر موارد تمایز قائل شده، اما هزینه‌های اختراع و طرح صنعتی را یکسان در نظر گرفته است؛ در حالی که ممیزی اختراعات و انطباق آنها با معیارهای تازگی، داشتن گام اعتباری و کاربرد صنعتی بسیار پیچیده‌تر از طرح‌های صنعتی است که در آن فقط شرط جدید یا اصیل بودن، معیار ثبت محسوب می‌شود. همچنین در سایر کشورها هزینه‌ها با تعداد صفحات و ادعاها متناسب‌سازی می‌شود که در مصوبه کمیسیون این گزینه لحاظ نشده است. لذا قانون باید خطوط و حد و مرزها را مشخص کند و بهتر است جزئیات به آیین‌نامه واگذار شود.
- اعمال تخفیف ۵۰ درصدی هزینه‌های ثبت مالکیت فکری به شرکت‌های دانش‌بنیان مورد تأیید معاونت علمی و فناوری رئیس‌جمهور لزوماً در راستای حمایت از کسب‌وکارهای نوپا و کوچک نیست. زیرا نزدیک به ۹۰ درصد شرکت‌های دانش‌بنیان از نوع تولیدی بوده و درآمدهای قابل توجهی دارند و از پس هزینه‌های ثبت اختراع بر می‌آیند. لذا به منظور حمایت از اشخاص حقیقی (مانند دانشجویان، محققان جوان) و همچنین شرکت‌های کوچک و نوپای دانش‌بنیان، شرکت‌های مستعد دانش‌بنیان شدن (طبق تعاریف معاونت علمی و فناوری، شرکت‌های نوپای نوع ۱ و شرکت‌های نوع ۳)،^۱ استارت‌آپ‌ها و واحدهای خلاق و بنگاه‌های کوچک که ممکن است هزینه ثبت و حفاظت از اختراع برای آنها سنگین باشد، باید قانون صریحاً حمایت‌ها و تخفیف‌ها را معطوف به هر گروه از آنان نماید و نه به یک دسته کلی تحت عنوان شرکت‌های دانش‌بنیان. در تبصره «۲» ماده (۱۴۲) طرح حمایت از مالکیت صنعتی (مصوب مجلس) در مواردی که متقاضی از بنگاه‌های کوچک بود، قابلیت کاهش تعرفه‌های ثبت و ارزیابی اظهارنامه و صدور گواهینامه ثبت اختراع و تمدید آن پیش‌بینی شده است. با همین رویکرد، شرکت‌های دانش‌بنیان نوپا، استارت‌آپ‌ها، واحدهای خلاق^۲ و شرکت‌های مستعد دانش‌بنیان نیز می‌توانند با تأیید معاونت علمی و فناوری ریاست‌جمهوری، از مقدار مشخص شده تخفیف در تعرفه‌های ثبت و ارزیابی و صدور و تمدید بهره‌مند شوند. امکان استفاده از این امتیاز برای بنگاه‌های خرد و کوچک وفق تبصره «۲» ماده (۱۴۲) نیز می‌تواند با تأیید سازمان صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی ذیل وزارت صمت اجرایی شود.